

בר דיין משה

נייד: 052-8977721

moshebardayan@gmail.com

סילבוס : השירה העברית משוחחת עם התנ"ך

מאז חתימת התנ"ך ועד ימינו לא פסקו משוררים עבריים לקיים דיאלוג פורה ואינטנסיבי עם התנ"ך. חז"ל כתבו את המשנה והתלמוד והרבו לצטט בהם מהמקרא ולהתווכח על הכתובים, אך כיון שהתלמוד כתוב ברובו ארמית, לא היה מקום לשירה עברית. המשוררים הראשונים שבאו אחרי המקרא היו הפייטנים מתקופת הפיוט, ובראשם יוסי בן יוסי (במאה החמישית לספירה), ואחריו באו ינאי ואלעזר הקליר. הם כתבו שירי קודש, שנועדו להחליף את התפילות בבית הכנסת. אחרי תקופת הפיוט באה תקופת תור הזהב של השירה העברית בספרד ובאיטליה (עם המשוררים רבי יהודה הלוי, רבי שלמה איבן גבירול, רבי שמואל הנגיד ועוד רבים וטובים), ואלה באו בין המאה העשירית בספרד למאה השש עשרה באיטליה.

ההתרפקות על התנ"ך המשיכה להתקיים בספרות ההשכלה באירופה במאה ה-19, וממנה עבר מרכז הכובד לספרות התחייה הלאומית בישוב העברי בארץ ישראל, ועד לשירה העברית בת ימינו. נושאי המקרא ולשונו שימשו כר נרחב לדין בכל סוגי הספרות: בדרמה, ברומן, בסיפור ובשירה. המשוררים העבריים שאבו מן התנ"ך את הנושאים ואת הדמויות הפועלות, את האירועים ההסטוריים ואת צירופי הלשון היחודיים שלו, ובאמצעות ה"ארמז המקראי" הם שיבצו "רמזים" בשיריהם, בבחינת "מילוי פערים". כך אפשר למצוא משוררים שמצטטים מן התנ"ך, ולעיתים מתעמתים עם הכתוב בו, ואפילו "רבים" עימו: הם מרחיבים את התמונה ומשנים את הסיטואציה כדי הדמיון הטובה עליהם, ורותמים את הכתוב לצורכיהם. אם ניקח לדוגמא את דמותו הטרגית של שאול המלך כפי שהיא משתקפת בתנ"ך, נראה שהיא זוכה לעדנה ולהארה אצל שאול טשרניחובסקי (בשירו "על הרי הגלבע").

ט"ס אליוט, הכוהן הגדול של השירה האנגלית בן המאה ה-20, כותב: "התפקיד החברתי של השירה הוא לשמור על הקשר עם ספרות העבר", ואכן זה מה שהשירה העברית עושה בקשר האמיץ שלה עם ספר הספרים הנצחי של עם ישראל.

בהרצאות שלנו נתמקד רק בשירה העברית לדורותיה, נשתדל לערוך עימות אינטר-טקסטואלי בין הכתוב בתנ"ך ובין הכתוב בשיר, ונדלה ממנו את המיטב. נבחן שירים שיש להם שיג ושיח עם התנ"ך - באיזו מידה היה המשורר נאמן למקור, ובאיזו מידה חרג ממנו, ומדוע עשה זאת. ולבסוף אצטט את חז"ל: "כתר תורה מונח בקרן זוית, כל הרוצה ליטול, יבוא ויטול" (יומא ע"ב).

משה בר דיין